

14. Brzezinski Z. Power and Principle. Memoirs of the National Security Adviser. 1977–1981. – N.-Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. - 586 p.

Иваненко В. А. Истоки геостратегических взглядов и начало политической карьеры З. Бжезинского

Статья посвящена исследованию истоков геополитических взглядов З. Бжезинского и начальному этапу его политической карьеры. В работе раскрываются факты, которые повлияли на формирование концепций геостратега, освещается характеристика аналитических трудов З. Бжезинского. С помощью анализа ряда источников установлены значимые вехи его жизни и творчества, связанные с политической деятельностью. Автором проанализированы работы З. Бжезинского, его речи, мемуары, материалы интервью.

Ключевые слова: З. Бжезинский, внешнеполитический курс, геополитика, стратегия, концепция, США, биография.

Ivanenko V. A. Origin of Z. Brzezinski's geostrategical views and the beginning of his political career

This article is dedicated to research origin of Z. Brzezinski's geopolitical views and to the beginning of his political career. The study reveals the facts that influenced the strategist and characterises Brzezinski's analytical works. After the analysis of the range of sources important milestones of his political life and creation were highlighted. The author has analysed Brzezinski's works, speeches, memoirs and interviews.

Key words: Z. Brzezinski, foreign policy, geopolitics, strategy, concept, USA, biography

УДК 94:327(73+470+571)"1985/1991"

В. В. Покляцька

**США ТА СРСР ОЧИМА ОДИН ОДНОГО: НОВІ АКЦЕНТИ В
ОФІЦІЙНІЙ РИТОРИЦІ НАДДЕРЖАВ В УМОВАХ НАЛАГОДЖЕННЯ
АМЕРИКАНСЬКО-РАДЯНСЬКОГО ДІАЛОГУ (1985–1991 рр.)**

У статті здійснено спробу виявити зміни в офіційній риторичі США та СРСР щодо протилежної наддержави в контексті налагодження американсько-радянського діалогу протягом 1985-1991 рр. Розглянуто роль офіційної риторичі у роки Холодної війни. Виділено етапи трансформації образу іншої наддержави у публічних виступах лідерів США та СРСР. Встановлено, що фактичні зміни у зображенні іншої сторони розпочалися у 1988 р. Визначено, що образ протилежної наддержави еволюціонував від основного зовнішнього "ворога" до "партнера".

Ключові слова: США, СРСР, офіційна риторика, американсько-радянський діалог, Холодна війна, партнер, співробітництво.

Офіційна риторика є важливим джерелом вивчення тих чи інших історичних періодів. Вона репрезентує позицію діючої влади по відношенню до різних аспектів життя суспільства, у тому числі до питань зовнішньої політики та міжнародної ситуації. Велике значення вона має і при вивченні американсько-радянських відносин часів Холодної війни.

Дослідження проблем Холодної війни є актуальним і дотепер, бо теперішнє загострення міжнародної ситуації певною мірою схоже з тогочасною глобальною конфронтацією. Це дає змогу деяким дослідникам кваліфікувати сучасне протистояння як чергову "холодну війну".

При дослідженні Холодної війни вивчення офіційної риторичі відіграє особливе значення. Це пов'язано з тим, що важливою складовою американсько-радянської конфронтації було ідеологічне протистояння, спрямоване на висвітлення позитивних рис своєї держави та союзників та викривання негативних рис суперника, який змальовувався як головний зовнішній "ворог". Офіційна риторика використовувалась представниками як американської, так і радянської влади як засіб впливу на суспільну свідомість, і важливе місце у цьому відводилося своєрідній демонізації протилежної наддержави. Будь-які зміни в американсько-радянських відносинах тією чи іншою мірою обов'язково відображувалися в офіційній риторичі обох держав. Тож, досліджуючи публічні виступи офіційних осіб США та СРСР можна виявити певну еволюцію цих "образів ворога" упродовж всієї Холодної війни.

Метою дослідження в рамках даної статті є виявлення змін в офіційній риторичі СРСР та США щодо протилежної наддержави в умовах налагодження американсько-радянського діалогу у 1985-1991 рр.

Вибір означеного хронологічного періоду обумовлений змінами, які розпочалися у зовнішній політиці наддержав саме з 1985 р. і тривали до часу розпаду СРСР у 1991 р. Так, дослідники відмічають 1985 р. як вирішальний у повороті від конфронтації між СРСР та США до покращення міжнародної ситуації. В цей рік головою радянської держави – Генеральним секретарем ЦК КПРС – був обраний М.С. Горбачов. Він ініціював односторонні кроки в бік скорочення озброєнь. До того ж, саме він став автором нової філософсько-політичної концепції СРСР, яка отримала назву "нового політичного мислення" і була опублікована у 1988 р. [1]. Головними ідеями концепції було визнання світу єдиним та взаємозалежним; пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими; відмова від використання сили як засобу вирішення

міжнародних проблем. Нові підходи означали своєрідну відмову СРСР від проголошеного традиційного протистояння з капіталістичним світом та сприяли кардинальним змінам у радянській зовнішній політиці.

Відзначимо, що проблемами американсько-радянських відносин періоду Холодної війни займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед американських дослідників слід відмітити М. Крамера, Дж. Л. Геддіса, М.П. Леффлера, С. Дж. Уолкера. Активно вивчаються питання Холодної війни у Великій Британії. Варто згадати таких відомих британських науковців, як О.А. Вестада, Ф. Холлідея. В Росії проблеми американсько-радянського протистояння посіли значне місце в роботах О.М. Філітова, А.В. Фатєєва, А.В. Уткіна. Серед українських науковців цю проблематику досліджували А.В. Тумашов, О.В. Рудюк, Д.С. Крисенко тощо.

Вивчення офіційної риторики США та СРСР періоду Холодної війни можливе завдяки наявності широкого кола джерел. Особливу роль відіграють документи та матеріали, які містять промови тогочасних лідерів наддержав. Тому в рамках даної статті особливо увагу приділено виступам М.С. Горбачова, який очолював Радянський Союз у досліджуваній період (1985-1991 рр.) та американських президентів – Р. Рейгана (20 січня 1981 р. – 20 січня 1989 р.), Дж. Буша-старшого (20 січня 1989 р. – 20 січня 1993 р.).

Розвиток американсько-радянських відносин на останньому етапі Холодної війни 1979-1991 рр. дає змогу поділити його на два періоди, упродовж яких характер взаємин між США та СРСР був різним, що і відображувалося на зображенні країни-суперника.

Хронологічні межі першого періоду охоплюють події 1979-1985 рр. З 1979 р., у зв'язку із певним комплексом зовнішньополітичних та військових дій обох наддержав, ключовим з яких стало введення радянського військового контингенту до Афганістану, розпочався новий виток загострення американсько-радянського протистояння. Пожвавлення конфронтації тривало до приходу до влади М.С. Горбачова у 1985 р. Характерною рисою зовнішньої політики та ідеології США та СРСР в ці роки було збереження в офіційній риторичній традиції для всього періоду глобальної конфронтації образу протилежної наддержави як основного зовнішнього ворога – агресора, загарбника, який загрожує базовим цінностям суспільства та його існуванню взагалі.

Другий період розпочався у 1985 р. і тривав до 1991 р., коли із розпадом Радянського Союзу відбулося завершення Холодної війни. Цей етап позначився поступовим налагодженням американсько-радянських відносин, що призвело до поступової відмови від традиційних характеристик протилежної країни як основного зовнішнього ворога.

Як вже згадувалося, початком нормалізації відносин США-СРСР вважається 1985 р. Тим не менш, дослідження офіційної риторики демонструє, що фактичні зміни у зображенні протилежної держави мали місце значно пізніше. У зв'язку з цим у рамках другого періоду (1985-1991 рр.) за доцільне вбачаємо виокремлення певних етапів в офіційній риторичній наддержав, упродовж яких висвітлення протилежної сторони значно різнилося.

Перший етап охоплював 1985-1987 рр. У ці роки першими свідченнями змін в офіційній риторичній США та СРСР були заклики лідерів обох наддержав до встановлення діалогу з метою збереження миру.

У промовах лідерів, у першу чергу, підкреслювалась необхідність діалогу заради вирішення питань у військовій сфері, а самі – скорочення ядерних озброєнь з метою запобігання ядерної катастрофи. Так, М.С. Горбачов у травні 1985 р. у посланні Р. Рейгану у зв'язку із сорокаріччям перемоги у Другій світовій війні, заявив: "Радянський Союз готовий співпрацювати зі Сполученими Штатами Америки у вирішенні на цій основі задачі запобігання ядерної катастрофи та повної ліквідації ядерної зброї" [2]. Р. Рейган в одній із щотижневих промов по радіо у жовтні 1986 р. зазначив: "Ми готові працювати з Радянським Союзом з метою запобігання війни та збереження миру" [3].

Слід відмітити, що розуміння необхідності припинення гонки озброєнь та неможливості будь-якої сторони перемогти у ядерній війні не змінили в цілому негативний образ протилежної наддержави в офіційній риторичній СРСР та США. Так, М.С. Горбачов у публічних виступах продовжував використовувати такі традиційні висловлювання по відношенню до США, як "імперські амбіції США", "американський милітаризм – на перших рубежах військової загрози", "американський імперіалізм", "правлячі круги США прагнуть соціального реваншу", "дискримінаційна політика Вашингтона" в торгово-економічних відносинах, "реакційні, агресивно налаштовані круги США". У промовах Р. Рейгана цього часу також можна зустріти традиційно негативні характеристики СРСР: "комуністична диктатура", "радянський авантюризм", "комунізм – це в'язниця", "імперіалістичний експансіонізм тоталітаризму", "імперські пригоди", "агресивна стратегія".

Більш помітні зміни у зображенні іншої наддержави в офіційній риторичній СРСР та США розпочалися у 1988 р. Тож, можемо вважати це початком другого етапу. Період 1988-1991 рр. характеризувався поступовою відмовою від традиційного висвітлення протилежної сторони як основного ворога. Відтепер, інша наддержава позиціонувалася як потенційний партнер не лише у військовій, а й в усіх інших сферах життєдіяльності суспільства.

Поворот намітився після офіційної зустрічі М.С. Горбачова та Р. Рейгана у Вашингтоні 8 грудня 1987 р., наслідком якої стало підписання договору РСМД. Свідченням цього стали висловлювання обох лідерів, оприлюднені упродовж кількох днів після завершення переговорів. Так, під час спілкування з діловими колами США у Вашингтоні 10 грудня 1987 р. радянський лідер відмітив, що складаються нові умови, в яких відкривається простір для співробітництва не тільки у сфері скорочення ядерної зброї, а й в економічній, науковій, екологічній тощо [4]. Президент США 12 грудня 1987 р. у своїй щотижневій промові по радіо, говорячи про результати переговорів та стан відносин між СРСР та США, охарактеризував їх як "початок довгого шляху для спільної подорожі" [5]. У публічних виступах та заявах лідерів США та СРСР конкретні зміни у висвітленні протилежної сторони розпочалися у травні 1988 р. Це було пов'язано із підготовкою до чергової офіційної зустрічі Р. Рейгана та М.С. Горбачова, яка відбулася 29 травня – 2 червня 1988 р. у

Москві. М.С. Горбачов 25 травня 1988 р. в інтерв'ю кореспондентам "Вашингтон пост" та "Ньюсуік", зазначив: "Я впевнений, що в світі зародилися та розвиваються позитивні тенденції. Відбувається поворот від конфронтації до співіснування" [6]. Р. Рейган 28 травня 1988 р. у щотижневій промові по радіо, характеризуючи просування американсько-радянських відносин, заявив: "Те, що було досягнуто за короткий проміжок часу, дає велику надію на світле майбутнє та безпечний світ" [7].

Слід відмітити, що з середини 1988 р. в офіційній риторичі США та СРСР стосовно іншої наддержави ключовими словами стали "надія" та "довіра". Це був важливий показник змін у відносинах між наддержавами. Адаже недовіра до іншої сторони була однією з ключових причин гонки озброєнь та підсилення конфронтації на попередньому етапі біполярного протистояння.

Упродовж 1988-1991 рр. Р. Рейган та його наступник на посаді президента США Дж. Буш-старший у своїх публічних виступах неодноразово відмічали зародження надії на світле майбутнє та встановлення довіри по відношенню до СРСР: "насіння свободи та більшої довіри були посіяні", "є надія на епоху, в якій жахливі кошмари повоєнного часу, тоталітаризму та ядерного терору можуть значно зменшитися і, дай Бог, коли-небудь зникнути", "вітри змін приносять надію людям у усьому світі" тощо [8; 9; 10].

М.С. Горбачов у публічних промовах 1988-1991 рр., характеризуючи міжнародну ситуацію та відносини між СРСР та США, відмічав: "Вітри Холодної війни змінюються вітрами надії", "діапазон довіри розсунуто далеко за межі звичного світоглядного спектру", "нове мислення і заснована на ньому політика відродили надію, відкрили шлях до якісних змін у свідомості людства" тощо [6; 12; 11].

У 1988-1991 рр. характерним для офіційних заяв та виступів лідерів СРСР та США стало досить часте, порівняно з попередніми роками, використання терміну "холодна війна". В даний період в офіційній риторичі наддержав він згадувався в контексті змін в американсько-радянських відносинах. Увага акцентувалась на тому, що "холодна війна" як конфронтація між СРСР та США почала поступово завершуватися. Так, М.С. Горбачов у новорічному зверненні до радянського народу 31 грудня 1988 р. відмітив: "Схоже, "тугі вузли" у міжнародних відносинах починають розв'язуватися. Холодна війна починає відступати" [6]. У липні 1989 р. Дж. Буш-старший, який вже був обраний президентом США, під час конференції з представниками преси на питання "Чи завершилась Холодна війна" зазначив: "Я вважаю, що справа просунулася уперед, так що відтінок, який викликають ці два слова, зараз зовсім інший. І все ж таки, я не хочу перебувати в ейфорії... Даваймо заохочувати зміни. І тоді я зможу відповісти на ваше питання, можливо, через декілька років більш визначено" [10].

Окрім цього, для офіційної риторичі США та СРСР у 1988-1991 рр. в оцінюванні відносин між наддержавами стало притаманним використання таких характеристик як "співробітництво", "партнерство". У червні 1988 р. Р. Рейган, після саміту з М.С. Горбачовим у Москві, відмітив важливість "культурних обмінів для розширення американсько-радянського співробітництва" [12]. М.С. Горбачов на зустрічі з представниками американської інтелігенції у травні 1990 р., розкриваючи зміни в американсько-радянських відносинах, зазначив: "Ідемо від протистояння до суперництва, від суперництва до партнерства" [13].

В контексті змін в офіційній риторичі СРСР та США 1988-1991 рр. стали помітними і зміни у зображенні народу іншої наддержави. Так, у травні 1988 р. під час обіду на честь приїзду до Москви Р. Рейгана, М.С. Горбачов відмітив: "Нам здається, розхитані застарілі антипатії, втратили стійкість звичні стереотипи, пов'язані з "образом ворога". Видніше стали риси іншого народу" [6]. У червні 1988 р. Р. Рейган під час конференції з представниками преси на питання "Що Ви порадите своєму наступнику в радянсько-американських відносинах?" зазначив: "Я скажу йому, що він знайде радянських людей найбільш теплими, гостинними та дружелюбними" [12].

Тим не менш, не дивлячись на позитивні зміни у зображенні іншої наддержави, офіційна риторика США та СРСР продовжувала містити нагадування про збереження фундаментальних відмінностей між ними. Так, лідери США у публічних виступах підкреслювали різницю між наддержавами. Втім, на їх думку це не заважало налагоджувати міждержавне співробітництво у всіх можливих сферах. Так, Дж. Буш на конференції з представниками влади у червні 1989 р. зазначив: "Я вважаю, відносини розвиваються в правильному загальному напрямку, хоча в нас є величезні відмінності з Радянським Союзом до цих пір" [14]. У свою чергу, у висловлюваннях радянського лідера стосовно різниці між США та СРСР також відбулися помітні зміни. Так, у травні 1990 р. М.С. Горбачов позиціонував ці відмінності не як недолік, а як плюс, вважаючи їх "базою для дискусій, для обмінів, для виходу на більш високий рівень знань" [13].

Таким чином, з 1985 р. в офіційній риторичі СРСР та США з'явилися нові акценти в інтерпретації американсько-радянських відносин. Вони відобразилися у появі закликів до встановлення співробітництва у військовій сфері, зокрема в питаннях скорочення ядерної зброї. Проте, фактичні зміни у зображенні протилежної наддержави розпочалися у 1988 р., коли інша сторона почала позиціонуватися як потенційний співробітник у різних сферах життя. Саме з цього часу притаманним для офіційної риторичі двох наддержав в оцінюванні відносин з протилежною стороною стало використання таких характеристик як "надія", "партнерство". Отже, поступово образ протилежної наддержави еволюціонував від "ворога" до "партнера".

Джерела та література

1. Горбачев М.С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира / М.С. Горбачев. – М.: Политиздат, 1988. – 271 с.
2. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1985 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29322/
3. Reagan R. Radio Address to the Nation on the Meeting With Soviet General Secretary Gorbachev in Reykjavik, Iceland, October 4, 1986 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=36544>

4. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1987 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29324/
5. Reagan R. Radio Address to the Nation Following the Soviet-United States Summit Meeting, December 12, 1987 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=33816>
6. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1988 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29325/
7. Reagan R. Radio Address to the Nation on the Soviet-United States Summit Meeting in Moscow, May 28, 1988 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=35891>
8. Reagan R. Radio Address to the Nation on the Soviet-United States Summit Meeting in Moscow and the Toronto Economic Summit, June 4, 1988 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=35911>
9. Reagan R. Radio Address to the Nation on Soviet-United States Relations, December 3, 1988 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=35227>
10. Bush G. The President's News Conference in Paris, July 16, 1989 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17301>
11. Материалы XIX Всесоюзной конференции Коммунистической партии Советского Союза, 28 июня – 1 июля 1988 г. – М.: Политиздат, 1988. – 160 с.
12. Reagan R. The President's News Conference Following the Soviet-United States Summit Meeting in Moscow, June 1, 1988 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=35903>
13. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1990 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29327/
14. Bush G. The President's News Conferences, June 27, 1989 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17216>

Покляцкая В. В. США и СССР в глазах друг друга: новые акценты в официальной риторике сверхдержав в условиях налаживания американско-советского диалога (1985-1991 гг.)

В статье осуществлена попытка выявить изменения в официальной риторике США и СССР относительно противоположной сверхдержавы в контексте налаживания американско-советского диалога в течение 1985-1991 гг. Рассмотрена роль официальной риторики в годы Холодной войны. Выделены этапы трансформации образа другой сверхдержавы в публичных выступлениях лидеров США и СССР. Установлено, что фактические изменения в изображении другой стороны начались в 1988 г. Определено, что образ противоположной сверхдержавы эволюционировал от основного внешнего "врага" к "партнеру".

Ключевые слова: США, СССР, официальная риторика, американско-советский диалог, Холодная война, партнер, сотрудничество.

Pokliatska V. V. The USA and the USSR through the Eyes of Each Other: the New Accents in the Official Rhetoric of the Superpowers in Context of the Promoting of the US-Soviet dialogue (1985-1991)

The article is an attempt to detect the main changes in the official rhetoric of the USA and the USSR towards the opposite superpower in the context of promoting of the US-Soviet dialogue during the 1985-1991. There were considered the role of official rhetoric during the Cold War. In the article there were determined the stages of transformation of the image of another superpower in US and Soviet Union leaders' public speeches. There were found that the actual change in the image of the other side started in 1988. It was also determined that the image of the opposite superpower evolved from the main external "enemy" to the "partner".

Keywords: the USA, the USSR, official rhetoric, US-Soviet dialogue, Cold War, partner, cooperation.

УДК 327(73+477)"19/20"

Н. В. Корнієнко

ПОЛІТИКА США ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: СПРОБИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ

У статті зроблено спробу навести варіанти періодизацій політики США щодо України з 1991 р. і по сьогоднішній день. Виокремлено певні критерії, за якими розглянуто декілька видів періодизацій. Особливо детально проаналізовано вплив президентів США на формування американської політики США щодо України. Наведені основні характеристики кожного з періодів та форма зміни політики США стосовно нашої держави. Проаналізовані основні виміри американських зовнішньополітичних інтересів та окреслені причини вибраного курсу Сполученими Штатами щодо України.

Ключові слова: політика США, президент США, періодизація.

Унаслідок розпаду СРСР у 1991 р. Україна стала незалежною державою, яка отримала можливість вести власну зовнішню політику та вибудовувати відносини з іншими країнами світового співтовариства. Питання налагодження взаємин України з США стало одним із перших пріоритетів розбудови української зовнішньої політики. Незважаючи на те, що з моменту проголошення незалежності у 1991 р. та встановлення дипломатичних відносин з США у 1992 р. пройшов відносно невеликий період в історії, тим не менш в політиці США стосовно України можна виділити певні етапи, бо політика США не була однорідною та лінійною.